

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 911.3:338.48

АЛЬТГАЙМ Л. Б.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ У ФОРМУВАННІ
ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті надано характеристику соціально-економічних чинників розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності у Тернопільській області. Проведено аналіз структури туристичної галузі потоків Тернопільської області, пропозицій туристичних підприємств та рівня розвитку туристичного ринку області, особливу увагу приділено туристичній інфраструктурі, а саме закладам розміщення, харчування та дозвілля. Наголошено на тому, що в області ще не існує спеціалізованих програм для людей старшого віку, а також на тому, що розвитку ринку туристичних послуг у регіоні перешкоджають недостатньо розвинена інфраструктура, низька якість туристичних послуг, несформованість внутрішнього турпродукту.

Ключові слова: туристична галузь, в'їзний туризм, внутрішній туризм, екскурсійна діяльність, туристична діяльність, туристично-рекреаційний потенціал області, туристичні послуги, туристичний ринок, екскурсійні маршрути, туристична інфраструктура, програма розвитку туризму в Тернопільській області, туристи, екскурсанти, туристичний продукт.

ALTHAIM L.

Ternopil National Pedagogical University named after Vladimir Gnatyuk

THE ROLE OF SOCIAL AND ECONOMIC FACTORS IN ARRANGING THE
TOURISM MARKET IN TERNOPIL REGION

The article describes social and economic factors of the development of inbound and domestic tourism as well as excursion activities in Ternopil region. The analysis of the structure of the tourist industry flows into Ternopil region, offers of tourist enterprises and the level of the development of the tourist market of the region are carried out; special attention is paid to tourist infrastructure, namely lodgings, board and recreation. It is emphasized that in the region there are no specialized projects for the elderly, as well as the fact that the development of the tourist services market in the region is hindered by insufficiently developed infrastructure, poor quality of tourist services, and insufficient formation of the domestic tourism produce. Therefore, the tourist industry in the region needs additional advertising. One should also consider the formation of a positive image of the region at the tourist market of Ukraine and Europe at the expense of PR-technologies. The development of infrastructure and the creation of favorable conditions for business tourism will give a synergistic effect: employment, sufficiency of the regional budget, stimulation of business activity and investment involvement.

Key words: tourism industry, inbound tourism, domestic tourism, excursion activities, tourist activity, tourist and recreational potential of the region, tourist services, tourist market, sightseeing tours, tourist infrastructure, tourism development project in Ternopil region, tourists, excursionists, tourist produce.

Соціально-економічні чинники є дуже важливими для розвитку туристичного ринку області, оскільки вони впливають на попит і пропозицію. Серед таких чинників можна назвати: рівень доходів населення, тобто його купівельна спроможність придбати туристичний продукт; трудові ресурси, які можуть бути зайняті у туризмі; розвиток транспортної мережі, що визначає спосіб і можливість швидко і зручно доїхати до туристичних об'єктів; рівень розвитку суміжних галузей економіки, які впливають на туризм. Дуже важливим чинником розвитку туристичного ринку області є структура населення і наявність трудових ресурсів. Кількість населення, його розміщення можуть сприяти розвитку туризму або, навпаки, бути на перешкоді туристично-рекреаційного освоєння території. Зміна структури населення, зокрема до збільшення пенсійних груп, створює потребу у стаціонарних закладах відпочинку й оздоровлення і, навпаки, зі зростанням кількості молодіжних груп виникає потреба в активних видах туризму [4, с.220].

Постановка проблеми. Туристична галузь набуває все більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери у Тернопільській області. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності має тенденцію до підвищення якості життя в області, створення додаткових робочих місць, наповнення місцевого бюджету та підвищення авторитету регіону як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичних ринках.

Тернопільська область, маючи вигідне геополітичне розташування, володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом: сприятливі кліматичні умови, рівнинні і горбисті ландшафти, багатство флори і фауни, такі природні об'єкти як печери і водоспади, розвинута транспортна мережа, велика кількість історичних пам'яток культури та архітектури.

Туристична галузь в області потребує додаткового рекламування. Особливу увагу слід звернути на формування позитивного іміджу регіону на туристичному ринку держави і Європи, застосовуючи PR-технології. Розвиток інфраструктури і створення сприятливих умов для бізнес-туризму дасть синергетичний

ефект: робочі місця, наповненість регіонального бюджету, стимулювання ділової активності та залучення інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи дослідження ринку туристичних послуг містяться у працях В. Мацоли, В. Главацького, О. Любіцевої, М. Мальської, Н. Недашківської, Я. Олійника, В. Преображенського, Н. Кудли, О. Шаблія. Вивченням конкретних питань становлення та функціонування туристичного ринку Тернопільської області займалися багато науковців, серед них варто виділити праці Заставецької О. В. «Розвиток туризму у депресивному регіоні», Качурівської Н. Д. «Проблема організації ринку туристичних послуг в Тернопільській області», Рунців О. І. «Територіальна організація ринку туристичних послуг у регіоні» та ін.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що туристичну галузь вважають трудомісткою сферою людської діяльності. Тому кількість і якість трудових ресурсів є визначальним чинником розвитку туристичного ринку. Чисельність населення у Тернопільській області станом на 1 січня 2018 року становить 1062, 5 тис. мешканців, тоді як у 2017 році становила 1066, 7 тис. мешканців. Тобто за рік чисельність населення зменшилась на 4,2 тис. мешканців, це пов'язано із від'ємним природним приростом в області і міграційними процесами [7]. Співвідношення кількості сільського і міського населення, а також його статеву структуру станом на 1 січня 2018 року можна побачити у таблиці 1.

Таблиця 1

Структура населення Тернопільської області				
Чисельність постійного населення (тис. осіб)				
Міське	Сільське	Чоловіки	Жінки	Разом
475,2	587,3	496,1	566,4	1062,5

* Головне управління статистики у Тернопільській області

Як бачимо більшість населення Тернопільської області проживає у сільській місцевості, де, як правило, немає достатньої кількості робочих місць для зайнятості трудових ресурсів, але є значний туристичний потенціал для розвитку сільського зеленого туризму, екологічного, водного туризму, тому туристична галузь має стати тут пріоритетною.

Відсоткове співвідношення працездатного населення до загальної кількості населення області станом на 1 січня 2018 року можна побачити на рис. 1.

Рис. 1. Структура трудових ресурсів Тернопільської області [7]

Із цих даних можна зробити висновок, що область добре забезпечена трудовими ресурсами – працездатне населення складає 62 % (661,7 тис. осіб) від загальної кількості.

Транспорт – одна із важливих галузей господарства, яка у значній мірі впливає на розвиток туризму шляхом покращення доступності до туристичних об'єктів. На території Тернопільської області добре розвинуті автомобільний та залізничний транспорт. Вони пов'язані між собою і утворюють транспортну систему області, яка є складовою частиною транспортної системи України. Оскільки туристичні ресурси прив'язані до певних територій, то ступінь їх популярності і використання визначається транспортною доступністю до таких регіонів. Провідне місце серед усіх видів транспорту за величиною перевезень займає автомобільний. Майже всі шляхи пролягають через населені пункти, де до послуг автотуристів є заклади харчування та розміщення. Однак понад 80% доріг вимагають модернізації та ремонту. Автомобільні подорожі обмежує низька пропускна здатність доріг. За даними Служби автомобільних доріг у Тернопільській області капітального ремонту потребують більше 85% усіх автошляхів області. Найгірший стан доріг насамперед місцевого значення, а також у межах населених пунктів. У незадовільному стані також перебувають більшість доріг у межах сільських населених пунктів і селищ. До таких шляхів, зокрема,

належать під'їзні дороги до популярних туристичних об'єктів: печери „Кришталева” і „Млинки”, Червоногородський та Русилівські водоспади. До них немає якісних під'їзних шляхів, якими можуть проїхати сучасні туристичні автобуси.

У Тернопільській області належно розвинута система пасажирських автобусних перевезень. На території регіону діють 26 автостанцій і міжміський автовокзал у м. Тернопіль. Вони забезпечують перевезення пасажирів у міжнародному, міжміському та приміському напрямках. Загалом в області є понад 600 автобусних маршрутів різного значення. Міжнародні автобусні перевезення з'єднують Тернопільщину із Польщею, Німеччиною, Чехією, Іспанією, Італією, Словаччиною, Румунією, Молдовою та Білоруссю.

Залізничний транспорт займає важливе місце у вантажо- і пасажироперевезеннях. Найбільша щільність залізниць у центральній частині області, найменша – у північній. Густа залізнична сітка є сприятливим чинником для розвитку всіх видів туризму. Найбільшим вузлом пасажирських і вантажних залізничних перевезень є станція Тернопіль. Через неї щоденно відправляється понад 30 пасажирських поїздів. Більшість перевезень здійснюється на лінії Красне – Тернопіль – Хмельницький. На інших залізничних напрямках області виконується невеликий обсяг пасажирських перевезень, переважно у приміському сполученні. В останні роки кількість і склад пасажирських і приміських поїздів, які прямують через Тернопільську область, суттєво зменшився. Це створює значні проблеми для туристів, які подорожують цим недорогим видом транспорту у межах області [8].

Область розташована на перехресті важливих транспортних шляхів у центрі Західної України, тому дуже перспективним є облаштування транспортних потоків закладами сервісного обслуговування туристів. Важливим чинником розвитку туристичної індустрії є її доступність, не лише із точки зору географічного розташування, а й з точки зору наявності прямих сполучень та вартості проїзду.

До вагомих чинників, що впливають на туристичний ринок належить розвиток галузей матеріального виробництва, що дотичні до нього. Серед них можна виділити: сільське господарство, харчову і легку промисловість, виробництво сувенірів та інші.

У районах інтенсивного розвитку туристично-рекреаційної сфери сільське господарство повинно спеціалізуватися на виробництві екологічно чистих овочів і фруктів, м'яса або таких продуктів харчування, які мають лікувально-оздоровче призначення (молочні продукти, лікувальні трави, відповідні сорти м'яса і таке інше).

На основі екологічно чистої продукції варто розвивати харчову промисловість, передусім у місцевості, що тяжіє до туристично-рекреаційних центрів і може у достатній кількості забезпечити рекреантів необхідною продукцією. У свою чергу легка промисловість суттєво впливає на якість обслуговування, адже забезпечення туристів і екскурсантів її продукцією є важливим завданням. Так, сувенірна продукція повинна мати високу якість, всебічно розкривати національний колорит місцевості й ґрунтуватися на народних традиціях [4, с. 135].

Послугами туристичних підприємств у 2017 р. скористалися близько 6,9 тис. осіб (у 2016 р. – 9,1 тис. осіб), найчастіше це люди у віці 15–44 роки, досить рідко клієнтами фірм є діти до 14 років, які рідко відправляються у подорожі самостійно. З'ясовано, що частка дітей шкільного віку від усіх мандрівників становить близько 5%, і пов'язано це, у першу чергу, із відсутністю спеціалізованих дитячих турів у місцевому туристичному продукті. Зазвичай дитячий відпочинок зводиться до оздоровлення у дитячих таборах. Значну частку також становлять внутрішні туристи-школярі, які разом із студентами переважають серед відвідувачів музеїв (близько 80 %), а отже, й серед екскурсантів [6].

В області не існує також спеціалізованих програм для людей старшого віку, тому такі мешканці користуються пропозиціями туристичних підприємств регіону дуже обмежено. Хоча саме такі туристи є споживачами ностальгічних турів, організація яких є перспективною для Тернопільської області, зважаючи на безліч придатних для цього туристичних об'єктів. Відвідувачі пенсійного віку, частка яких не перевищує 5%, зареєстровані, як правило, у меморіальних музеях та історико-культурних заповідниках. Серед відвідувачів старшого віку значно переважають іноземці (зазвичай українського походження), які обирають меморіальні, біографічні або релігійно-сентиментальні тури, що організовуються, як правило, без участі туристичних підприємств області [3, с. 123].

Окрім суб'єктів туристичного ринку, важливою його складовою є туристична інфраструктура. Туристична інфраструктура – це сукупність підприємств, установ і закладів, діяльність яких спрямована на задоволення потреб людей, які беруть участь в оздоровленні або відпочинку, а також шляхів сполучення і транспорту та об'єктів розміщення туристів, що забезпечують умови стабільного розвитку. Її розглядають як цілісну систему, що складається із двох підсистем: соціальної та виробничої, які взаємопов'язані та взаємообумовлені відносно суб'єкта, що її обслуговує [4, с. 170].

Туристичну інфраструктуру окремої територіальної одиниці розглядають як поєднання підприємств, що надають різні види послуг:

- заклади розміщення;
- заклади харчування;
- заклади дозвілля та ін.

Однією із основних складових туристичної індустрії Тернопільської області, яка визначає її реальний туристичний потенціал, є готельне господарство. Саме готельні підприємства виконують одну із

найважливіших функцій у сфері обслуговування туристів – розміщення, адже якість проживання та відповідне обслуговування впливають на рівень туристичного сервісу. Готельне господарство Тернопільщини представлене різними видами засобів тимчасово розміщених туристів. Хоча готельна інфраструктура бажає бути набагато кращою, проте тут можна зустріти як приватні квартири та садиби, що здаються для розміщення туристів, так і готелі-люкс та готелі певної категорійності. Станом на кінець 2017 року на території Тернопільської області існувало близько 70 колективних засобів розміщення, їх розподіл можна прослідкувати у таблиці 2.

Таблиця 2

Колективні засоби розміщення у Тернопільській області

	2013 рік	2015 рік	2017 рік
Кількість колективних засобів розміщення (одиниць)	73	70	70
Готелі та аналогічні засоби розміщування (одиниць)	59	58	58
<i>Готелі</i>	37	39	39
<i>Мотелі</i>	2	2	2
<i>гуртожитки для приїжджих</i>	3	1	1
<i>туристські бази, гірські притулки, студентські літні табори, інші місця для тимчасового розміщування</i>	17	16	16
Спеціалізовані засоби розміщування (одиниць)	14	12	12
<i>Санаторії</i>	4	3	3
<i>дитячі санаторії</i>	5	5	5
<i>санаторії-профілакторії</i>	2	2	2
<i>бази відпочинку, інші заклади відпочинку (крім турбаз)</i>	3	2	2
<i>оздоровчі заклади 1-2-денного перебування</i>			
Місткість готелів та аналогічних засобів розміщування (місць)	2516	2361	2361
Номерний фонд готелів та аналогічних засобів розміщування (номерів)	1171	1158	1158

* Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016–2020 роки

Однак реальна кількість готельних закладів на території Тернопільської області є більшою, оскільки багато готелів, які працюють, ще офіційно не введені в експлуатацію і не охоплюються статистичною звітністю. У містах також надаються послуги щоденої оренди житлових квартир і приватних хостелів, більшість із яких є незареєстрованими в органах державної реєстрації.

Попит на готельні послуги на території багатьох міст і районів Тернопільської області часто значно перевищує пропозицію від закладів розміщення, які працюють. Різке зростання попиту на послуги готелів відбуваються під час проведення релігійних проц до паломницьких центрів краю – Зарваниці та Почаєва. У цих населених пунктах теж недостатня ємність закладів готельного господарства. У багатьох локальних туристичних центрах (Кривче, Касперівці, Нирків) взагалі відсутні готельні підприємства, хоча попит на їх послуги тут у літній сезон є досить високим.

За даними Головного управління статистики у Тернопільській області протягом 2017 року у колективних засобах розміщення було розміщено більше 138 тисяч осіб. Більшість людей користувалися послугами готелів – більше 78 тисяч осіб, із них більше 7 тисяч – це іноземці.

Однак на даний час в області недостатня кількість недорогих готелів і хостелів. Переважна більшість мандрівників і активних туристів є людьми із невисокими доходами, на яких, як не дивно, не зорієнтовані більшість готельних підприємств нашого регіону. У районах Тернопільської області відсутні досить популярні серед молоді та недорогі хостели, мережа яких в інших областях України активно розвивається.

Висновки. Аналізуючи все сказане, можна стверджувати, що Тернопільська область є унікальним регіоном, який виділяється своєрідністю геологічної будови, рельєфу, рослинного та тваринного світу, мальовничими краєвидами та сприятливим кліматом для використання із рекреаційною метою. Тут вдало поєднуються природні та історико-культурні ресурси, які є основною складовою розвитку туристичного ринку області. Створення НПП «Кременецькі гори» і «Дністровський каньйон» сприяє оптимізації впливу господарського комплексу на природокористування області, а також дозволяє більш збалансовано використовувати унікальні рекреаційні ресурси. Заповідник «Медобори» зберігає природні скарби краю і дозволяє помилуватися ними проходячи екологічними стежками. Рельєф території області сприяє розвитку пішого і велосипедного туризму. Хто захоплюється геологією та спелеологією, може отримати задоволення від знайомства із печерами області та травертинами вздовж Дністровського каньйону. Водні ресурси області дозволяють організувати для туристів сплави на байдарках і катамаранах, а також розвивати інші види водного туризму. Бальнеологічні ресурси регіону ще недостатньо розвідані, але є мінеральні води та лікувальні грязі, на основі використання яких можуть працювати санаторії та бази відпочинку.

Природні туристичні ресурси області мають велике пізнавальне та екологічне значення, що є перспективою для розвитку спелеотуризму, рекреаційно-оздоровчого, екологічного, спортивного, мисливського, пішохідного та сільського зеленого туризму.

На території Тернопільщини є значна кількість пам'яток архітектури, історії та культури, які використовуються або можуть бути використані як об'єкти для різноманітних видів туризму. Тернопільська область у різні часи перебувала під владою багатьох держав і кожен період залишив свої історико-культурні пам'ятки: оборонні споруди, палаци, костели, синагоги, стародавні дерев'яні церкви та ін.

Окрім того, Тернопільщина славиться давньою історією та визначними особами, які народилися, проживали чи перебували тут у певний період свого життя: Соломія Крушельницька, Володимир Гнатюк, Йосип Сліпий, Іван Пулюй. Область може забезпечити досить якісну туристичну пропозицію щодо екскурсійних програм для різних категорій населення та вікових груп. Історико-культурні ресурси Тернопільської області можна використовувати для розвитку релігійного, пізнавального, історичного, сентиментального туризму.

В області є усі необхідні соціально-економічні чинники для сталого розвитку туристичного ринку: людські ресурси – значна частка економічно активного населення; в економіці області відбуваються позитивні зміни (підвищується інвестиційна привабливість території), а ремонт транспортних шляхів забезпечить доступ до туристичних об'єктів. Область має сприятливі природні умови та багаті історико-культурні ресурси для створення конкурентоспроможного туристичного продукту.

Більшість туристичних підприємств Тернопільської області зорієнтовані на виїзний туризм і пропонують закордонні тури. Однак останнім часом набуває популярності і внутрішній туристичний продукт. Турфірми розробляють екскурсійні маршрути територією області, але дуже часто туристи не знають про їхні послуги через брак інформації та реклами. Просування туристичного продукту Тернопільщини як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках туристичних послуг неможливе без належного інформаційно-рекламного забезпечення. Це дуже ефективна складова системи маркетингових комунікацій і потребує вона значних витрат. Впровадження нових інформаційно-рекламних технологій у туристичну сферу – необхідна передумова її розвитку. При цьому важливим є об'єктивність інформації, легкість доступу і оперативність її отримання, повнота, наочність, можливість інтерактивного оформлення замовлень і оплати послуг. Реклама повинна відповідати вимогам туристичного бізнесу, а також індивідуальним потребам туристів та екскурсантів.

Література

1. Про туризм : закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 13. – С. 180.
2. Концепція Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року від 1 серпня 2013 р. № 638-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.
3. Гаврюшин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи : монографія / І.П. Гаврюшин. – К., 1994. – 450 с.
4. Кузык С. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід : монографія / Степан Кузык. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 254 с.
5. Туристична діяльність у Тернопільській області : статистичний бюлетень. – Офіц. вид. – Тернопіль : Головне управління статистики у Тернопільській області, 2016. – 40 с.
6. Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oda.te.gov.ua>.
7. <http://www.te.ukrstat.gov.ua>
8. <http://odb.te.ua/1445>.

References

1. Pro turizm : zakon Ukrainy vid 15.09.1995 r. № 324/95-VR // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2004. – № 13. – S. 180.
2. Kontsepsiia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku turizmu ta kurortiv na period do 2022 roku vid 1 serpnia 2013 r. № 638-r [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua>.
3. Havriushyn I. P. Turizm Ukrainy: problemy i perspektivy : monohrafiia / I.P. Havriushyn. – K., 1994. – 450 s.
4. Kuzyk S. Teoretychni problemy turizmu: suspilno-geohrafichni pidkhid : monohrafiia / Stepan Kuzyk. – Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka, 2010. – 254 s.
5. Turystychna diialnist u Ternopilskii oblasti : statystychnyi biuletyn. – Ofits. vyd. – Ternopil : Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti, 2016. – 40 s.
6. Prohrama rozvytku turizmu v Ternopilskii oblasti na 2016–2020 roky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.oda.te.gov.ua>.
7. <http://www.te.ukrstat.gov.ua>
8. <http://odb.te.ua/1445>.

Рецензія/Peer review : 05.05.2018
Надрукована/Printed : 04.06.2018
Рецензент: д. е. н., проф. Журба І. Є.